

ÁLLAM NÉLKÜLI NEMZETEK ÉS VÁLTOZÓ DINAMIKÁK A KÖZÉP-KELETEN

A következő három tanulmány a kurd államiság és a beludzis államiság problémáival, valamint a Pastunisztán-kérdéssel, vagyis a legnagyobb állam nélküli nemzetekkel foglalkozik, amelyek a világ geostratégiailag legérzékenyebb régiójában helyezkednek el. A tanulmányok előzményét az *Állam nélküli nemzetek és változó dinamikák a Közép-Keleten* akadémiai kutatási projekt, valamint a *Ethno-nationalism, nations without states in changing regional dynamics of the Middle East* nemzetközi kutatási projektek alkotják, mindkettő Dr. Katona Magda Nasrin vezetésével.

A nemzetközi erők kivonulása Afganisztánból 2014 után új regionális dinamikákat indít el a Gázától az Indusig terjedő dél-ázsiai válságív mentén. Maga Afganisztán jól konstruált ütközőállam, amely nem fekszik ezen a törésvonalon. Amennyiben az országban hatalmi vákuum keletkezik, hosszú időre káoszba sülyedhet, de nem esik szét. Ám Pakisztán dezintegrációs folyamatai láncreakciót indíthatnak el a térségben. Az iszlámábádi stratégiák azt hitték, Banglades kiválása után a pastun nacionalizmustól és az afgán irredenta törekvésektől kell tartaniuk. Ezért mindent elkövettek, hogy a pastunok elmaradtak és megosztottak legyenek, és vallási szélsőségeseknek adjanak otthont, Afganisztán pedig gyenge legyen. Közben nem vették tekintetbe, hogy az ország területi integritásának első számú fenyegetése nem keletről, a pandzsábi sík vagy a kasmíri hegycsúcsok vagy nyugatról, az afgán hegyek felől, hanem délről, a beludzis sivatagok felől jön.

A beludzis a világ második legnagyobb állam nélküli népe. Nemzetté válási folyamataik is most jutottak el a klán, törzsi és vallási tudattól az etnonacionalizmus szintjére, ám a régió geostratégiai jelentősége miatt van esélyük átrajzolni a térképet. Márpedig beludzisok élnek Irán területének egy-egyedén is. Ha az iráni beludzisok is mozgolódnak, nem maradnak nyugton a kurdok sem, akik Észak-Irakban építették ki mintautonómiájukat, és most Szíriában is az irakihoz hasonló helyzet van kialakulóban. A kurdok a világ legnagyobb állam nélküli nemzete. Ha a dominóeffektus Irakot érinti, az iráni khúzisztáni síita arabok is megmozdulnak és összefognak dél-iraki testvéreikkel. Ma már önálló Kurdisztán és Beludzisztán sem lehetetlen, de Khúzisztán is alakulhat vagy pastun-afgán konföderáció jöhet létre.

Igen tanulságosak problémáik nemcsak etnológiai és etnográfiai, szociálantropológiai, de mindenekelőtt geopolitikai, geostratégiai, nemzetközi jogi és gazdaságföldrajzi aspektusokból.

Katona Magda Nasrin

KATONA MAGDA NASRIN

BELUDZSISZTÁN ÁLLAMISÁGÁNAK PROBLEMATIKÁJA

Az első világháború után polgárjogot nyert a nemzetállamok Bretton Woods-i rendszere. A második világháborút követően a potsdami egyezmény szentesítette az európai államok határait. A század derekán új államok a gyarmati rendszer felbomlása révén jöttek létre. Ezzel a nemzetállamok kialakulását gyakorlatilag befejezettnek tekintették. Ez alól kivételt 1971-ben, Banglades megalakulása jelentette. Az 1990-es években a Szovjetunió és Jugoszlávia felbomlása hívta fel rá a figyelmet, hogy a nemzetállamok kialakulásának folyamata a világon még korántsem befejezett. Afrikában Eritrea és Dél-Szudán kiválása jelent példát a szecesszionista törekvések sikerére.

Ami a közép-keleti és dél-ázsiai régiót illeti, Pakisztán jelent olyan *sötét lovat*, amelynek dezintegrációs folyamatai – az évtizedekkel korábbi bengáli nemzetállam megalakulását követően – újabb nemzetállamok kiválásához vezethetnek. Az iszlámábádi katonai stratégiák sokáig a vallási identitás alapján létrehozott mesterséges államukkal szemben a pastunok nemzeti törekvéseiben látták a fő veszélyt. A Ziaul Haq alatt megfogalmazott *stratégiai mélység* koncepciójának lényege, hogy az ország keleti határain, a pandzsábi síkon Indiával bekövetkező esetleges konfrontáció során a pakisztáni hadseregnek az indiai haderőkkel szembeni aránytalanságát a nyugati végek, az Afganisztánnal határos törzsi területek *stratégiai mélységének* biztosításával, a pastun nacionalista törekvések semlegesítésével ellensúlyozzák. Mivel e korábbi katonai doktrína középpontjában a pastun területek és Kasmír álltak, nem számolt a beludzs és szindhí nemzeti törekvésekkel.

A 2013-ban elfogadásra kerülő új pakisztáni katonai stratégia előterében már nem az Indiával vívandó hagyományos háború víziója, hanem az aszimmetrikus fenyegetések állnak. Immár a felekezeti ellentétek, illetve az iszlám radikalizmus mellett, az állam területi integritására nézve elsődleges fenyegetésként jelöli meg a beludzs szeparatizmust.

A beludzs, a kurd után, a világ második legnagyobb állam nélküli népe. Területük a mai Irán és Pakisztán, illetve kisebb részben Afganisztán között megosztott.

Dolgozatom célja azoknak az okoknak a vizsgálata, hogy a beludzsok miért nem jutottak önálló államhoz. A beludzsok ennek okát és problémájuk megoldását egyaránt elsősorban a területükkel kapcsolatos gyarmati, illet-

ve nemzetközi szerződéseken látják. A dolgozat nyomon követi nemzeté válásuk folyamatának főbb történeti állomásait, melynek során megkísérlek válaszolni arra a kérdésre, milyen esélyei vannak Pakisztán dezintegrációs folyamatainak előrehaladásával egy önálló beludz állam létrejöttének. Arra is keresem a választ, hogy pakisztáni Beludzsisztán folyamatai milyen fejleményeket indukálnak Iránban Szisztán-Beludzsisztánban, és ezek a folyamatok mennyire vannak összhangban más nemzetiségek autonómatörekvéseivel, és képesek-e Iránban rezsimkorrekciót vagy az államforma változását (föderális állam létrehozását) elérni. Autonómia és függetlenség ugyanazon folyamatnak a különböző fázisát képezik-e, vagy autonómia *versus* függetlenség ellentétéről beszélhetünk? A dolgozat konklúzióként számba veszi, hogy ezek a folyamatok hogyan befolyásolják a regionális dinamikákat?

A beludz nacionalizmus sajátossága

A beludz nacionalizmus transznacionális és etnicista, hiányzik a nemzetállami modernitás. Heterogén eredetük ellenére a beludzok évszázadok óta erős etnikai tudattal rendelkeznek. A nemzeti önazonosságot alkotó elemek közül a legfontosabb a közös társadalmi-gazdasági szervezet, törzsi kultúra. Kevésbé jelentős szerepet játszik a nyelv, a brhauík önálló nyelvvel rendelkeznek, és a beludzok egy része szeraií vagy szindhí nyelvű. Saját nyelvük dialektikus megosztottsága is erős, ennek ellenére beludzsnak tekintik magukat, és annak tekintik őket mások is. E tekintetben a beludz nacionalista mozgalom hasonló sajátóságot mutat, mint rokonaik, a kurdok nacionalizmusa. Szunnita hitük is markáns disztinkció, különösen Iránban.

A beludz kérdés kialakulása

A beludzisztáni térség életbevágó katonai és geopolitikai jelentőséggel bírt a britek számára, ezért fosztották meg a beludzokat az önálló államiségától.¹ A Dél- és Közép-Ázsia feletti uralomért a brit és a cári birodalom között a 19–20. században folytatott Nagy Játszma során a brit politika a *mesteri inaktivitás* és az *előretörés* politikája között sodródott. Közép-Ázsia orosz annexióját és 1867-ben a turkesztáni kormányzóság létrejöttét követően az előretörés hívei kerültek pozícióba, akik szerint Indiát nem saját határainál, hanem az Iráni-fennsíkon kell megvédeni.² A brit birodalom a rivális expanzionista hatalmak gyarmatosító törekvéseit megelőzendő, Beludzisztánt uralma alá hajtotta.

Az első világháborút követően az Oszmán Birodalom felbomlása, az afgán és indiai antikolonialista mozgalom és a nemzetek önrendelkezésének wilso-

ni elvei hatottak a beludzsnacionalizmus kialakulására. Gyarmati mozgalom lévén, a beludzsnacionalizmus az 1920-as években az európai nacionalizmus nyelvezetét használta.

Az újonnan kialakított államhatárok fragmentálták a beludzsnacionalista csoportokat, és megnehezítették, hogy egyesült frontot hozzanak létre a központi kormányok ellenében, amelyek kihasználták megosztottságukat. Központi kormányaik beludzssokkal kapcsolatos politikájának változása gyakran formálta a beludzsnacionalista pártok célkitűzéseit, hogy mikor lépjenek fel kulturális és szociális jogokért, autonómiáért vagy éppen függetlenségért. Az 1920-as évektől a nemzeti mozgalmak során a beludzsnacionalizmus asszeratív ideológiává emelkedett.

A szovjethatalom győzelmét követően a britek taktikát változtattak. A szovjetek déli irányú előretörésének megakadályozására 1928-ban Perzsiá,³ majd 1948-ban Pakisztán területébe inkorporálták a beludzsn földeket. A hidegháborús vetélkedés akkor gyakorolt hatást a beludzsn kérdésre, amikor Irán és Pakisztán nyugati szövetségi rendszerekbe léptek. Az Egyesült Államok Pakisztán és Irán területi integritásának fenntartásában volt érdekelt. Egyik nagyhatalom sem avatkozott be nyíltan a beludzsn problémába, annak ellenére, hogy Teherán és Iszlámábád arra gyanakodtak, hogy Moszkva kabuli és bagdadi barátai révén támogatja a beludzsnacionalista mozgalmat.⁴

Beludzsnisztán és lakói

A beludzsnok területén három ország, Pakisztán, Irán és Afganisztán osztozik. A terület óriási stratégiai jelentőséggel bír. Közép-Ázsiát és az eurázsiai térséget köti össze a Perzsa-öböllel, valamint a Közel- és Közép-Keletet az indiai szubkontinenssel. Az Indiai-óceán mentén fekvő jégmentes kikötők tovább növelik a terület vonzerejét. Innen ellenőrizhető a Hormuzi-szorost a Távol-Kelettel összekötő érzékeny olajút és stratégiai utánpótlási útvonal.⁵

Földje gyéren lakott ősmasszívum, félsivatag, sivatag vagy mocsárvidék. A mostoha környezet, szélsőséges időjárás, vízhiány arra kényszerítette a beludzsnokat, hogy nomádok, félnomádok legyenek, Közép-Ázsiába vagy az Öböl térségébe migráljanak. A beludzsn etnikum összlétszámát 8-9 millió közé becslik. A beludzsn nacionalisták mintegy harmincmillió beludzsnról beszélnek.⁶ Pakisztánon, Iránon, Afganisztánon, Türkmenisztánon kívül Indiában is élnek beludzsnok.⁷ Az Ománi Szultánság lakóinak mintegy 50%-a beludzsn.⁸ A 17. században a maszqati szultán megalapította Gvadar és Csáhbahar kikötőit, és beludzsn zsoldosokat toborzott kelet-afrikai hadjáratára. Az 1980-as évek elején mintegy ötezer beludzsn szolgált az ománi szultán hadseregében.⁹ A kenyai Mombasában és Tanzániában (különösen Zanzibárban) ma is jelentős beludzsn kolónia él.

1. térkép
Nagyobb etnikai csoportok a térségben

Forrás: <ideas-observations-mentalmachinati.blogspot.hu/2011/09/pakistan-afghanistan-iran-and-changng> (letöltve: 2013. 05. 10.).

A CIA Factbook 2012-ben census híján Iránban 1,6 millió beludzstot valószínűsített, ami a 78 milliós lakosság 2%-a.¹⁰ A beludzstok Szisztán-Beludzisztán tartományban összefüggő tömbben élnek, ahol a lakosság 86%-át alkotják.

Beludzstok Gonbád és Gorgán sztyeppéiről kerültek át a türkménisztáni Marv térségébe. Első hullámuk 1865-től, Szisztánnak a perzsák általi elfoglalását követően érkezett. Számuk az utolsó szovjet census idején, 1989-ben 20 ezer volt.

Pakisztánban is hasonló az arányuk, mint Iránban. A hatalmas, Magyarországnál hétszer nagyobb Beludzisztán tartomány az ország területének 43%-át teszi ki, de lakossága az ország népességének mindössze 4-6%-át alkotja. Az 1998-as census idején 6 511 000 lakója volt. Ma ezt egyes források hét-,¹¹ mások nyolcmillióra teszik.¹² Mintegy 54,7%-uk beludzst, 29%-uk pastun.¹³ Az Afganisztánnal határos területeket csak 1971-ben csatolták Beludzisztánhoz.¹⁴ A legtöbb beludzst a tartományon kívül található.¹⁵

Beludzok az 1871-ben megkötött Goldsmid egyezménynek köszönhetően Afganisztán délnyugati peremén is laknak, számukat az 1979-es census 70 ezerre tette.¹⁶ Ma már a 35 milliós ország lakosságának legalább 1%-át alkotják,¹⁷ de a beludz nacionalisták szerint meghaladják a félmilliót is.¹⁸ Nagyállattartó, széles actio radiusban mozgó nomádok, akiknek szezonális migrációja az országhatárok peremén zajlik. Nímróz tartomány összes járásában többséget alkotnak, de a szomszédos Farah és Kandahár tartományokban is élnek, ahol a 17. századtól tűntek fel mint a Durráni törzsfők földbérloi.

Köztük dravida hidat alkot a brahuí etnikum Pakisztánban Szaraván, Dzsalaván és Kalat térségében,¹⁹ valamint az afganisztáni Csahánszúr járásban. Számukat 1983-ban Iránban tízezerre, Pakisztánban 1981-ben 1,5 millióra becsülték.²⁰

Beludzsisztán történelme

A beludzok elődei i. e. 1200-tól három hullámban vándoroltak délre a mai Kurdisztán területéről Szísztánba, majd az Elburz-hegységből, végül Aleppó környékéről Kermán, majd Makrán vidékére. A beludzok etnikailag a Zagrosz nomádjaival (kurdok, lúrok, bakhtiárok) rokonok.²¹ A beludz nyelvjárások nyugati vagy makráni, valamint keleti vagy szuleimáni dialektusokra oszlanak.²² Nyelvük az iráni nyelvcsalád nyugati, méd fejlődési vonulatából alakult ki, a kurd, talis, mazandaráni nyelvekkel rokon.

A beludz társadalom törzsi hierarchikus mintái a kasztrendszer maradványait tükrözik.²³ A társadalom élén a törzsi vezetők állnak, majd a harcosok, pásztorok, földművesek, zsellérek következnek, a legalsóbb réteget a korábbi rabszolgák leszármazottai (khizmatgárok, rá'jat-i hemszaják) alkotják. Nincsenek kereskedők és kézművesek, ők a nomádokkal interakcióban álló idegenek. A beludzok brahuí kiszolgáló falvakkal rendelkeznek, akik egyes falvak fegyverkovácsai. A törzsfői (szardári) rendszer ma is megvan a Bugtí, Marrí, Mangal, Zarakzái törzsek között.

A beludzok zöme hanafi szunnita, de élnek körükben az ősi kakaskultusz és a zoroasztrianizmus maradványai.²⁴ Szindhben a szerai kí nyelvre tért beludz törzsek, így a Zardári törzs is, sííták.²⁵ Mintegy 5-700 ezer zikri beludz él a makráni tengerparton és Karacsí térségében.²⁶

Nagy Sándor a mai Beludzsisztán területén győzte le Dareiosz perzsa uralkodó seregeit, majd a térség szeleukída állam volt.²⁷ I. e. 305-től az indiai Maurija Birodalom része lett a fehér hunok időszakos betöréseivel. I. e. 128-tól, a szaka inváziót követően az ő nevükből lett az északnyugati régió neve Szísztán. I. sz. 227-590 között a Szaszanída Birodalom része, majd északi vidékei heftalita uralom alatt álltak. A 6. századtól déli részét Szindh hindu uralkodói uralták. 644-ben az arab seregek Al-Hakam vezetésével győzelmet arattak

Makrán és Szindh uralkodói felett. A 10. századig az arab kalifátus része lett, később az afgán Ghaznavidák és Ghúridák uralma alá került.²⁸ A 11. században a szeldzsukok katonai fellépése idézett elő beludzs migrációt a déli tengerparti Makrán irányába.²⁹

A beludzs etnonima óperzsa vagy szanszkrit eredetű. Gankovszkij szerint a beludzs etnikum kialakulása a 12–15. század között történt és etnonimájuk nomádot jelentett.³⁰ Mások a beludzsok etnikai konszolidációját csaknem öt évszázados folyamatként 1400 és 1947 között végbementnek tekintik.³¹

A 12. században Mír Dzsálál Khán megalapította 44 beludzs törzs konföderációját. Inájatullah Balúcs szerint a beludzs konföderáció megalakulása óta nevezik területüket Beludzsisztánnak.³² A nevet Babur, indiai mogul uralkodó *Tuzak-i Babari* (1526–1530) című műve,³³ majd az 1596–1597-ben írt *Aine-i Akbari*, Akbar mogul uralkodó életrajza említette először. A 17. század során már beludzsoknak nevezték a Kermántól délre eső területek, Szisztán és Makrán térségének lakóit.³⁴

Beludzsisztán 1219-től Szultán Mohamed khívai kán fennhatósága alá került. 1223-ban Dzsingiz kán fia, Csagatáj legyőzte Dzsáláluddín szultán seregeit. Ezt több mongol betérés követte. A mongol birodalom hanyatlását követően, a 14. században a brahúik alapították meg Kalat fejedelemséget. A beludzs törzsi struktúra a turko-mongol katonai szerkezetet tükrözi. 1485–1512 között a Rind Lasári törzsi konföderáció egyesítette a beludzsokat. Makránban a Dudaí, Boleidaí és Gicskí malikok uralkodtak. A 16. században a portugálok meghódították a makráni partvidék több pontját. Nyugat-Beludzsisztánban Bampur, Dél-Beludzsisztánban Kecs, Beludzsisztán szívében Szuráb, a későbbi Kalat voltak a törzsi uniók központjai. Közben létrejött a beludzs etnolingvisztikai közösség és identitás. A 18. század, azaz Naszír Khán konföderációja óta a Beludzsisztán toponima rendszeresen használatos.³⁵

A gyarmati szerződések

1666-ban Mir Ahmed megalapította Kalatban az Ahmedzaí kánságot, amely laza törzsi konföderáció volt a törzsek önállóságával. Ütközőállam volt Perzsia, Afganisztán, Szindh, majd Brit-India között, ezért függetlenségének mértéke változó volt. Naszír Khán (1750–1795) a perzsa fenyegetéssel az afgán állam védelme alá helyezte magát.

Az első angol-afgán gyarmati háború előkészületeként a britek politikai ügynököt küldtek Kalatba, és rábírták Mehráb Khán brahúí törzsfőt, hogy támadjon a kalati beludzs fejedelemségre.³⁶ 1839. november 13-án a brit csapatok bevonultak Kalatba. Az 1839-es, első brit-kalati egyezmény biztosított

ta a brit csapatoknak a szabad átvonulás jogát afganisztáni háborújukhoz, ehhez az 1854-es szerződésben Kalatban csapatok állomásoztatásának jogát szerezték meg.

A brit birodalmi érdekek Beludzsisztánban elsősorban geopolitikai természetűek voltak.³⁷ Szajjid Iqbál Ahmad szerint Beludzsisztán volt az a sakktabla, amelyen a Nagy Játszmát játszották.³⁸

1847–1858 között Beludzsisztán és Felső-Szindh John Jacob tábornok felügyelete alá tartozott, aki 1854-ben egyezményt kötött a kalati uralkodóval, amelyben Naszír Khán kénytelen volt elismerni a brit fennhatóságot.

Az 1854-ben kötött Mastung egyezmény Kalatot önálló államnak tekintette.³⁹ Kalattal nem a brit-indiai alkirály, hanem a londoni kormány tartott kapcsolatot. E szerződés rendelkezett négy központi irányítású beludzsi törzsi ügynökség, Bolan, Dzsalaván, Marrí, Bugtí felállításáról.⁴⁰ Az élükre állított politikai ügynökök közvetlenül a londoni gyarmatügyi minisztériumnak tartoztak felelősséggel. A beludzsi nacionalisták jogértelmezése szerint ezeknek a területeknek száz év elteltével vissza kellett volna nyerniük eredeti státuszukat, ahogyan ez Nepál esetében történt, amely független állam, de gurka katonái még ma is Londont szolgálják.⁴¹

1866-ban Robert Sandeman lett a térség helyettes brit főbiztosa, aki sikeresen közvetített az egymással állandó harcban álló Bugtí és Marrí törzsek között.⁴² 1876-ban Sandeman megkötötte a második szerződést a kalati uralkodóval, aki elismerte a brit fennhatóságot. Ezen szerződés értelmében a kalati fejedelem a briteknek bérbe adta Quetta, Naszírábád, Nuskí, Bolan, Jacobábád és Taftán térségét, ahol a britek 1887. október 1-jén megszervezték Brit-Beludzsisztánt Quetta központtal. Ez a bérleti szerződés, akárcsak a hongkongi szerződés, 99 évre szólt, amelynek elteltével az akkor még önálló beludzsi államnak tekintett kalati kánsághoz a kibérelt területeknek vissza kellett volna kerülnie. E területek a bérlet idejére közvetlen gyarmati igazgatás alá kerültek, ez volt az úgynevezett Hongkong típusú megoldás. A britek Beludzsisztánt négy részre osztották: Kalat, Kharrán, Makrán és Lasz Bela fejedelemségek, Brit-Beludzsisztán, a Mastung-szerződés hatálya alá tartozó központilag Londonból irányított törzsi ügynökségek, valamint az 1891-ben létrehozott Főbiztos Tartománya.⁴³

1848-ban Kermánnál a perzsa hadsereg vereséget mért a beludzsi törzsekre és elfoglalta Bampur. 1871-ben a brit-perzsa határkijelölő bizottság a perzsiai és az afgán kormányok javára döntött, hogy megvásárolják jóindulatukat a Közép-Ázsiában terjeszkedő Oroszország ellenében. Kohak, Szisztán, Nyugat-Makrán és Szarhad Perzsiához került. Ez az úgynevezett Goldsmid-vonal a jelenlegi iráni-pakisztáni államhatárként funkcionál.⁴⁴

1882-ben, a határkiigazítás révén, Csahanszúr Afganisztánhoz került. A kalati kánság nyugati határa a Helmand folyó lett.⁴⁵ 1893-ban a Durand-szerződés, mely létrejött Abdurrahmán emír afgán király és Sir Henry Mortimer Durand

brit-indiai alkirály között, Helmand és Nímróz térségét Afganisztánnak juttatta.⁴⁶

1896-ban megtörtént a brit-perzsa határ véglegesítése, amely során a kalati kánnal nem konzultáltak. Szisztán határai, valamint az afgán-beludzs határ Új-Csamantól a perzsa-beludzs határig az indo-afgán határbizottság vezetője, Sir Henry McMahon biztos által 1896-ban került kijelölésre. Szisztán és Regisztán Afganisztánhoz került. Jacobabad, Daradzsat és Szibí térségét Brit-Indiához csatolták. Ezt 1905-ben véglegesítették. A fordulatot a britek beludzs politikájában az 1896-os és az 1905-ös határegyezmények jelentik, amelyek Kalatot már indiai államnak tekintették, szemben a Goldsmid egyezményvel, amely Kalatot még független államként kezelte. Az 1896-os egyezmény az 1854-es és az 1876-os Mastung és Sandeman egyezmények nyilvánvaló megsértése.⁴⁷

Az 1901-ben a brit igazgatású területeken bevezetett Frontier Crimes Regulations (FCR) értelmében köztörvényes bűncselekménynek számít a politikai tevékenység. Ez ma is érvényben van, annak ellenére, hogy a beludzs törzsi ügynökségeket 1999-ben inkorporálták a beludzsisztáni tartományba. A pakisztáni hatóságok jelenleg is erre hivatkozva üldözik a beludzs és pastun nacionalisták politikai tevékenységét, ám szemet hunynak az iszlámista politizálás és fegyveres szervezkedés felett.⁴⁸

A beludzs nemzeti mozgalom kibontakozása

Beludzsisztán a brit-indiai gyarmatbirodalom legelmaradottabb területe maradt, amelyet továbbra is prekapitalista viszonyok dominanciája jellemzett. 1903-ban egész Beludzsisztánban 22 elemi és középiskola működött. Számuk 1944-ben sem haladta meg a nyolcvanat.⁴⁹ Csak 1926–1929 között szüntették meg hivatalosan a rabszolgaság intézményét.

1912-ben megalakult az aligarhi muszlim egyetem, amely diplomás beludzsokat képzett. Az első, *Darkhánín*nak nevezett beludzs nyelvű mozgalom az 1880-as években indult. A brit hatóságok reakciója az volt, hogy a művi urduval váltották fel az indiai birodalom közigazgatási nyelveként használatos perzsa nyelvet.

A beludzs nacionalizmust a török, iráni és afganisztáni, valamint oroszországi események inspirálták. 1920-ban létrejött az *Iffú Beludzsok* illegális mozgalma Júszuf Alí Magszí és Abdul Azíz Kurd vezetésével. Az 1920-as évek végén alakult az *Andzsuman-i Ittihad-i Baludzsisztán (Beludzsisztáni Egység Társasága)*, az első nem törzsi alapon szerveződött politikai mozgalom. 1927-ben Delhiben adták ki a *Beludzsisztán* című újságot.

A másik csoportot a konstitucionalisták alkották, akik brit iskolázottságúak voltak, az indiai nacionalisták stílusát követték, és az 1926-ban Kalatban meg-

alakult *Andzsumán-i Iszláh-i Kalat (Kalati Reformtársaság)*, majd a *Kalat State National Party* soraiba rendeződtek.⁵⁰

1930–1931-ben Masztungban jött létre az *Andzsumán-i Ittihád-i Beludzsisztán (Beludzs Egység Társasága)* az ifjúbeludzs mozgalomból, amely a brit gyarmati iga lerázását, Beludzsisztán egyesítését tűzte ki célul.⁵¹ Magszí *Farjád-i Baludzsisztán (Beludzsisztán Jajkiáltása)* című cikke 1929. november 17-én a láhóri *Hamdard* újságban jelent meg, amelyben alkotmányos reformokat követelt Beludzsisztán számára. Ez a cikk a beludzs nacionalizmus első irodalmi dokumentuma.

Az 1930-as években kibontakozó antikolonialista pastun és beludzs pártok fókuszában a kalati fejedelemség állt mint az egyesített, független Beludzsisztán központja. Iqbál víziója az autonóm muszlim államok föderációjáról Beludzsisztánt is magában foglalta, de a kalati kán nem rendelte magát alá a pandzsábi nacionalista paradigmáknak. Azzal érvelt, hogy Kalat státuszát speciális szerződések biztosítják. A beludzs és pastun nacionalisták a Sandeman-, a Mastung-, és a Durand-szerződéseket a nepáli vagy a hongkongi szerződéshez hasonlatosnak tekintik. Száz év múltán azonban csak Hongkong tért vissza az anyaországához.

Az Indiától független Beludzsisztán tervét Azíz Kurd 1932. szeptember 9-én tette közzé a Muzulmán Ligához közelálló *Zamindár* lapban. Ekkor még a Muzulmán Liga az egységes India függetlenségéért szállt síkra.⁵² A pastunisztáni nemzeti mozgalom támogatásának köszönhetően a beludzs nacionalisták 1932. december 27-én tartották első tanácskozásukat Jacobabadban, ahol az összes beludzs terület egyesítéséért, alkotmányos beludzs kormány megalakításáért szálltak síkra, a Frontier Crimes Regulations eltörlését, nemzeti oktatás megteremtését, ipar létesítését, Nyugat-Beludzsisztán iráni megszállásának elítélését követelték.⁵³

1933-ban Azíz Kurd beludzs nacionalista vezető publikálta az első *Nagy Beludzsisztán térképet*.⁵⁴ Csoportja a kalati kánság megreformálását, független, egyesített Beludzsisztánt, választott kormányt és a brit uralom végét követelte.⁵⁵ A Magszí, Rind, Mangal és Bugtí törzsek csatlakoztak mozgalomukhoz. 1933-ban az *Andzsuman* híve, a függetlenség párti Ahmad Jár Khán került a kalati trónra, aki számos reformot vezetett be, eltörölte a kényszer közmunkák, a bigár rendszerét, nyomdát alapított Kalatban, ösztöndíjakat adományozott, fejlesztette az ipart.

Az *Andzsumannal* egyidőben Karacsíban alakult meg a *Beludzs Liga*. Tagjai 1920–1937 között még fokozatosan bevezetendő alkotmányos reformokat követeltek. 1937-től a mozgalom az egyesült Indián belül Kalat Állam függetlenségéért szállt síkra.

1937. február 5-én Szibíben hozták létre a *Kalat National State Partyt (Kalati Nemzetállami Pártot)*. Első elnöke Mír Abdul Azíz Kurd lett. Programja az *Andzsumanéhoz* hasonló volt.

1946-ban alapították az *Andzsumán-i Iszláh-i Beludzsan* (*Beludz Reformtársaság*) szervezetét. 1936–1938 között adták ki az első beludz nyelvű újságot *Isztiqlál* (*Függetlenség*) címen, amely Kalat és egész Beludzsisztán függetlenségéért szállt síkra.⁵⁶ A beludz nyelvű irodalom Gul Khán Naszír és Ázád Dzsamáluddín nevével fémjelzetten a második világháború után bontakozott ki.

A második világháború éveiben mind a *Nemzeti Kongresszus Pártnak*, mind a *Muzulmán Ligának* helyi szervezetei alakultak Beludzsisztán területén. Ebben az időben jött létre A. Szamad Acsakzaí vezetésével az *Andzsuman-i Vatan* (*Hazai Társaság*) Brit-Beludzsisztán pastunok által lakott területein, amely – akárcsak az Északnyugati Határtartományban a *Khudái Khizmatgár* – a Nemzeti Kongresszus keretében tevékenykedett. A *Muzulmán Ligához* a *Beludz Liga* kötődött.

A beludz államiség kérdése

A brit gyarmatbirodalom szétesése a beludzok előtt megcsillantotta a lehetőséget, hogy függetlenséget nyerjenek. Nem akartak sem Indiához, sem Pakisztánhoz tartozni. Hangsúlyozták, hogy Kalat állam, akárcsak Nepál, közvetlenül Londonnal áll szerződéses viszonyban.⁵⁷

1936-ban Mír Ahmad Jár kalati kán, Dzsinna személyében ügyvédet fogadott, hogy védje meg Kalat függetlenségi követelését a posztkoloniális Indiában. A kalati állam védelmében a későbbi pakisztáni államalapító, 1946-ban a Cabinet Mission előtt a következőket adta elő: „Számos brit politikus Kalatot szuverén és független államnak tartja. 1872-ben Sir W. L. Merewether Kalattal foglalkozó brit főmegbízott a következőket írta: Ófelsége, a kán *de facto* és *de jure* Kalat vagy Beludzsisztán uralkodója. Szerződésünk van vele, amelynek értelmében tartózkodni kell tőle, hogy megsértsük szuverenitását. Ő az egyetlen uralkodó, akivel ilyen szerződésünk van.”⁵⁸

A beludz nacionalisták egy másik okmányra is hivatkoznak, amelyben 1946-ban I. I. Chundrigar, jövőző pakisztáni miniszterelnök a következőket állítja: „Kalat nem indiai állam. Mivel Indiával határos, önálló államként viszonyul a brit kormányhoz, mint Afganisztán vagy India. Ez az állam nem kíván föderális kapcsolatra lépni Brit-India leendő kormányával, ezért arra kérem Excellenciáját, deklarálja Kalat állam függetlenségét”.⁵⁹

A háborút követő időszakban a beludz nemzeti mozgalomban két tendencia érvényesült: az autonomista és a független Kalat fejedelemséget támogató irányzat. Az autonomistákat a *Beludz Reformtársaság*, a *Beludz Egység Társasága*, valamint a *Kalati Reformtársaság* képviselte. A függetlenség hívei a *Kalati Nemzetállami Párt* körül tömörültek, teljes függetlenséget követeltek az összes beludz területnek, beleértve Irán Szisztán-Beludzsisztán tartomá-

nyát is.⁶⁰ A beludzs törzsfők, szardárok a *Muzulmán Ligával* léptek szövetség-re. Azt követelték, hogy az összes, brit uralom alatt álló beludzs területeket egyetlen autonóm tartományba szervezzék a megalakítandó új iszlám állam, Pakisztán keretein belül. Ez az irányzat elsősorban Brit-Beludzsisztán központjában, Quettában talált követőkre.

A kalati kánság nem volt sem brit protektoriátus, sem az Indiai Föderáció része, hanem független állam, amelynek szövetségi szerződése volt Nagy-Britanniával.⁶¹ Az 1935-ös Törvény India Kormányzásáról ugyanakkor a kánságot indiai államnak tekintette. A kán tiltakozott az 1876-os szerződés megszegése ellen. 1939 júniusában a válasz a következő volt: „Öexcellenciája (a Korona Képviselője) elismeri, hogy az 1876-os szerződés minden tekintetben érvényes és meghatározza a kalati-brit viszonyt.”⁶²

A kalati uralkodó és hívei Kalat kánságból akartak önálló államot alakítani. A *Kalati Nemzetállami Párt* hívei és Ahmed Jár kalati kán arra szólították fel a fejedelemség lakóit, hogy az 1946. márciusi választásokon a függetlenségi irányzat híveit juttassák be a helyi parlamentbe. Ezt a tervet kezdetben a britek is támogatták. 1947. augusztus 4-én aláírták a pakisztáni-brit-beludzs megállapodást, a Standstill Egyezményt, amely elfogadta Beludzsisztán szuverén státuszát, ellentmondva az 1935-ös India Kormányzásáról szóló törvénynek, amely a beludzs fejedelemségeket, Brit-Beludzsisztánt, valamint a Főbiztos Tartományát Brit-India részének tekintette (magától értetődően, a törzsi ügynökségeket nem). A Standstill Egyezmény első cikkelye kimondja: „A pakisztáni kormány elismeri Kalatot szabad és független államként, a brit kormánnyal és más országokkal önálló bilaterális kapcsolatokkal”.

Beludzsisztán jövőendő pozíciójának és az elcsatolt területek visszacsatolásának megvitatása végett Kalat állam főtitkárát Delhibe küldték az 1947. augusztus 4-i kerekasztal-konferenciára, ahol Lord Mountbatten, Dzsinna, Liaqat Alí Khán, a kalati miniszterelnök, Sir Szultán Ahmed és Kalat állam jogtanácsosa vettek részt. Megállapodtak, hogy „Kalat Állam 1947. augusztus 5-én elnyeri függetlenségét, ugyanazt a státuszt, amellyel 1838-ban rendelkezett, baráti kapcsolatban áll szomszédaival, bármilyen állam alakul Kalatban, az önrendelkezés jogát gyakorolja, és a brit kormány megteszi a szükséges intézkedéseket, hogy Kalat visszanyerje az 1839-es és 1841-es szerződések szerinti jogállását”.⁶³

A Standstill Egyezményt 1947. augusztus 11-én hirdették ki, amely kinyilvánította Beludzsisztán szuverén státuszát a következők szerint: „Pakisztán kormánya elismeri Kalatot szabad és független állam gyanánt, amely bilaterális kapcsolatban áll a brit kormánnyal, amelynek helyzete merőben különbözik a többi indiai államtól”.⁶⁴ Dzsinna kijelentette, hogy a kán konzultánsaként „teljes mértékben egyetért Kalat függetlenségével és az elcsatolt területek Kalathoz csatlakozásával”.⁶⁵

Beludzsisztánban első ízben törvényhozási választásokat tartottak. A *Kalati Nemzetállami Párt* tagjai független jelölteként részt vettek a választásokon és az 52 parlamenti helyből 39-et megszereztek.

Közben változott a helyzet. Az új alkirály, Louis Mountbatten a *Muzulmán Liga* azon tervét támogatta, mely szerint Indiát hindu és muszlim vallási alapon két államra kellene osztani. Míg Pandzsábben és Szindhben a tartományi parlamentek döntöttek a hovatartozásról, ezt sem az Északnyugati Határtartományban, sem Beludzsisztánban nem tették lehetővé, ahol a pastun, illetve a beludzs nacionalisták többségben voltak a helyi parlamentekben. E tartományokban népszavazást rendeltek el, ahol csak az Indiához vagy Pakisztánhoz csatlakozásról lehetett szavazni.⁶⁶

Brit-Beludzsisztán jövőjét egy választói kollégium volt hivatott eldönteni, amely 1947. június 29-én a Pakisztánhoz csatlakozás mellett döntött.

Ahmad Jár Khán kalati uralkodó elutasította a Mountbatten-tervet. 1947. augusztus 12-én, két nappal Pakisztán függetlenségének deklarálása előtt, a hozzá csatlakozó Kharrán, Makrán és Lasz Bela fejedelemségekkel egyetemben kikiáltotta országa függetlenségét, amely 277 napig tartott.

1948. március 18-án Lasz Bela, Kharrán és Makrán csatlakoztak Pakisztánhoz, noha a Standstill Egyezmény Kalat részének tekintette őket.⁶⁷ 1948. március 26-án a pakisztáni hadsereg Kalatra támadt. Hét hónapig tartó harcok után 1948. március 27-én Ahmed Jár Khán megadta magát Dzsinnának, egykori ügyvédjének és harcostársának. Március 28-án kikiáltották Kalat csatlakozását Pakisztánhoz, Kharrán, Makrán és Lasz Bela fejedelemségekkel egyetemben. 1948. április 15-én egész Beludzsisztánt csatlakoztatták Pakisztánhoz. Kalat megszállása a Sandeman-rendszer megsértése volt. Amikor április 15-én a kalati uralkodó aláírta a csatlakozási okmányt, abban az a kitétel szerepelt, hogy „Beludzsisztán részei az új állam keretén belül ugyanazzal a státusszal rendelkeznek, mint a brit uralom idején”. Dzsinna ezalatt nem a fentiekben tárgyalt egyezményeket, hanem az 1935-ös Törvény India Kormányzásáról dokumentumban foglaltakat értette és megtagadta, hogy autonómiában részesítse Beludzsisztánt.

Az Indiai Nemzeti Kongresszushoz kötődő *Andzsuman-i Vatant (Hazai Társaságot)*, majd 1948 júniusában a *Kalati Nemzetállami Pártot* is betiltották.

Az autonómia megadásának elutasítása és a Sandeman-rendszer fenntartása 1948. május 16-án felkeléshez vezetett a kalati fejedelem öccse, Abdul Karím Khán vezetésével. Karím herceg seregeit csatában legyőzték.⁶⁸ A függetlenségi irányzat azonban nem nyugodott bele a Pakisztánba integrálódásba, és egészen 1950-ig nem szűntek a harcok.⁶⁹ Ellenállásuk nyomán 1949. március 11-én a pakisztáni hatóságok kénytelenek voltak felállítani Beludzsisztán Konzultatív Tanácsát, amelynek feladata a tartományi autonómia lehetőségeinek vizsgálata volt. 1952–1955 közötti a kalati kánság és a tengerparti fejedelemségek még fél-autonóm státusszal rendelkeztek.

Önálló állam helyett autonómiakövetelés

A kalati kánság bukását követően a beludzsz vezetők elfogadták Pakisztán realitását. Az 1951-ben létrejött *Usztaman Gall* (*Hazai Párt*) követelései már csak az autonómiára szorítkoztak, ám a párt hangsúlyozta, hogy csak demokratikusan választott kormányok képesek garantálni a nemzetiségek autonómiáját alkotmányos keretek között.

Beludzszisztán továbbra is őrizte tradicionális agrárarculatát a törzsfőkkel. A britek egykori bérelt földjein hatalmas ültetvények jöttek létre, ahol a bérmunkások szinte rabszolgasorban sínylődtek. A központi kormányzat elhanyagolta a tartomány fejlesztését. 1950-ben a Marrí törzsz területén bontakozott ki fegyveres harc a központi kormányzat stratégiai célú földfoglaló akciói és a helyi földbirtokosok zsarnoksága ellen.⁷⁰

Miután Beludzszisztánt 1928-ban Irán és 1948-ban Pakisztán között megosztották, a beludzsz nemzeti identitás erőteljesebb lett.⁷¹ Beludzszisztánon kívül is nacionalista társaságok alakultak, Karacsíban a *Belúdzs Díván* (*Beludzsz Társaság*), Észak-Szindhben az *Andzsumán-i Iszláh-i Belúdzszisztán* (*Beludzsz Reformtársaság*) és Pandzsábban az *Andzsumán-i Belúdzs* (*Beludzsz Társaság*). 1952–1954 között ezek a beludzsz szervezetek megalakították az *Össz-Pakisztáni Beludzsz Ligát* és szövetségre léptek a *Muzulmán Ligával*. Az *Össz-Pakisztáni Belúdzs Liga* és a *Beludzszisztáni Diákszövetség* a Pakisztánhoz tartozó összes beludzsz területek közigazgatásának egyesítését, Beludzszisztán gazdasági és kulturális elmaradottságának felszámolását, a megfelelő öntözési rendszer kialakítását, a beludzsz nyelv oktatási nyelvvé tételét, az iskolahálózat fejlesztését, Quettában és Kalatban nemzeti egyetemek létesítését, a mezőgazdaság és közigazgatás szerkezetében jelenlévő prekapitalista maradványok felszámolását, az állami tisztségek betöltésénél a beludzszokkal szemben alkalmazott diszkrimináció megszüntetését követelték.⁷²

1955-től a pakisztáni kormány One Unit terve a négy nyugat-pakisztáni tartományt egyetlen közigazgatási egységbe vonta össze. Az összevonást szentesítette az 1956-os alkotmány. A beludzsz nemzeti mozgalom felvette a harcot e terv ellen, és a beludzsz területek egységes autonóm tartománnyá szervezését követelte.

A beludzszok Ajúb Khán katonai diktatúrájának centralizált tekintélyelvű kormányzása ellen 1958-tól fegyveresen is harcoltak. A Dzsalamán térségében kibontakozott Zehrí törzsi felkeléshez hamarosan csatlakoztak a Marrí, Bugtí, Zarakzaí és Acsakzaí törzsek. Élén Nouruz Khán Zarakzaí törzsfő állt, aki már az 1920–1930-as évek felkeléseiben is részt vett. Harcukat intenzív bombázásokkal verték le. Fiatalabb családtagjait kivégezték, Babu Nouruz kilencven éves korában, a börtönben halt meg.⁷³

Az *Usztaman Gall* kapcsolatba lépett az One Unit ellen küzdő többi párttal. Ezen kapcsolatból 1956. november 30-án hat nacionalista párt Láhórban

új pártot hozott létre *Pakisztáni Nemzeti Párt* néven. 1957-től *National Awamy Partynak* (*Nemzeti Avámí Párt*, NAP) nevezték. 1958-tól az Usztaman Gall neve *Köztársasági Hazai Párt* (*Dzsomhúri* vagy *Jomhoory Watan Party*) lett, melynek élén Akbar Bugtí állt.

A NAP a One Unit felszámolását, a tartományok nyelvi alapon történő újrászervezését, föderális keretek között tartományi autonómiát követelt. Mozgalmuk a nyugat-pakisztáni tartományok egyesítését nem tudta megakadályozni, de fellépésük eredményeként 1957-től Beludzsisztánban bevezették a beludzs nyelv használatát. Ez az intézkedés már néhány év alatt éreztette kedvező hatását. 1961-re a tartományban az írástudók száma az 1951-es átlapothoz képest több mint hétszeresére, 2100 főről 15 300 főre emelkedett.⁷⁴

Az 1958-es felkelést követően a katonai diktatúra 1964-ben ismét fegyveres konfliktusba keveredett a beludzsokkal. A felkelés ezúttal a Bugtí törzs országában, valamint Dzsalaván és Szaraván térségében bontakozott ki és partizánháborúvá terebélyesedett.⁷⁵ A beludzs felkelők Séro (Tigris) Marrí vezetésével, főleg a Marrí, Bugtí és Mangal törzsek részvételével létrehozták a mai beludzs nacionalista pártok elődeit. A mozgalomhoz csatlakozó diákok alakították meg később a *Beludzsisztáni Nemzeti Felszabadítási Frontot*.⁷⁶ A beludzs önrendelkezésért szálltak síkra anélkül, hogy tisztázták volna, ez autonómia vagy függetlenség. Ám közel álltak a NAP ideológiájához, amely nemzeti autonómiáért harcolt.⁷⁷ A hadsereg az erőszak széleskörű alkalmazásával, légicsapásokkal reagált és további földfoglalások révén támaszpontokat létesített. 1963 őszén a Köztársasági Hazai Párt kettészakadt, egy része *Beludzs Nemzeti Párt* néven folytatta tevékenységét. A harcok Iráni-Beludzsisztánra is átterjedtek. 1964 őszén a pakisztáni és az iráni kormány megegyezett, miszerint koordinálják tevékenységüket, és segítséget nyújtanak egymásnak a beludzs felkelések leverésében.⁷⁸

Iráni Beludzsisztán

Nyugat-Beludzsisztán perzsa megszállását (1928) követően, 1937-ben Hokumat-e Makrán, majd Hokumat-e Balúcsisztán néven lett a térség önálló közigazgatási egység. 1937-ben Reza Sah hozta létre a tartományi rendszert. 1959-től a beludzs területek Kermán, Szisztán-Beludzsisztán és a Száheli (ma Hormuzgán) tartományokhoz tartoztak. A Pahlaví sahok alatt sohasem állt beludzs a tartomány élén.

Iráni-Beludzsisztánban a hanafi szunnita iszlám a nemzeti identitás egyik megőrzője az iráni nacionalizmussal szemben, amely expresszívén sííta és perzsa.

A nagyállattartó gazdálkodásnak megfelelően itt is megőrzött a törzsi rend és nomadizmus.⁷⁹ A modernizáció többször változtatott a törzsi renden.

Először a 19. század végén, amikor az államhatárokat meghúzták, megosztva a legnagyobb törzseket három ország között, elvágyva a nomádok tradicionális téli-nyári migrációs útvonalát. A második drasztikus változás a két világháború között következett be, amikor a britek és a perzsák *pacifikálták* Beludzsisztánt.

A Goldsmid-vonal kijelölését követően a beludzsi törzsfőnökök 1897-ben felkeltek Szarhad, Szaraván és Bampur térségében, Husszein Khán Narú szerdár vezetésével. Amikor 1906-tól az iráni alkotmányos mozgalom meggyengítette a központi hatalmat, a beludzsi ismét fellázadtak. Bahrám Khán 1907-ban elfoglalta Bampur,⁸⁰ kapcsolatba lépett a németekkel és 1915-ben legyőzte a makráni brit politikai ügynök csapatait. 1916. május 7-én a britek békét kötöttek Bahrám Khánnal, amelyben elismerték uralmát Nyugat-Beludzsisztán felett. 1916-ban Szarhad térségében a Rígí és Damaní törzsek is felkeltek a britek ellen. 1921-ben Bahrám Khán utóda, Dósz Mohamed Khán szövetséget kötött Szarhad és Szisztán törzseivel, és 1928-ig független beludzsi konföderáció élén uralkodott.

Az új perzsiai uralkodó, Reza sah csapatai 1925-ben leigázták Khazal sejk khúizisztáni arab fejedelemségét, majd 1928-ban legyőzték Dósz Mohamed Khán felkelését, aki hiába fordult az afgán királyhoz segítségért.⁸¹ E felkelés az első világháborút követő nacionalista mozgalmak prototípusa volt. Harrison nézete szerint⁸² fordulópontot jelentett a beludzsi életében, az első mozgalom volt, ahol már a nacionalizmus volt a döntő tényező.

1932-ben Jacobabadban az iráni beludzsi küldöttsége részt vett az Össz-Indiai Beludzsi Konferencián, amelynek elnöke, Magszí azt megelőzően titkos látogatást tett Szarhadban.

A hagyományos nomád gazdasági rendszer felszámolása drámai hatást gyakorolt a törzsekre. Reza sah erőszakkal le akarta őket telepíteni, akárcsak a Zagrosz nomádjait. Bevezette a földek nyilvántartását. A törzsek korábban közösnek tekintett földjei a törzsfők nevére kerültek, akik a városokba költöztek.⁸³ Szórványos beludzsi felkelések végigkísérték Reza sah uralmát. A legnagyobbak 1931-ben Dzsaskban Barakat Khán, Szarhadban Dzsuma Khán Iszmáilzái és Zsiand Khán Járahmadzái felkelései voltak, amelyeket a légierő bevetésével sikerült csak leverni.⁸⁴ A következő 1938-ban Kuhakban Mehráb Khán Nausírváni felkelése volt. Az utolsó lázadó Mírza Khán volt Dzsaskban. Ezek közül a felkelések közül egyesek jól szervezettek voltak határozott politikai követeléssel, mások nem voltak többek sérelmeik elleni tiltakozásnál. Bukásuk okai lokális, prekapitalisztikus, tribális és patrimonikus karakterük, és a nemzetépítés modern társadalmi bázisának hiánya voltak.

Iráni-Beludzsisztánban 1957–1958-ban Dád Sáh felkelése, majd 1968–1975 között az irakiak által szított beludzsi felkelés bontakozott ki.⁸⁵ Ez volt Iráni- és Pakisztáni-Beludzsisztán nacionalistáinak első koordinált akciója. Száműzött vezetői Bagdadban hozták létre a Perzsa-öböl országaiban élő beludzsi emigr-

ránsokból, 1963-ban a PFSZ mintájára a *Beludzsisztáni Felszabadítási Frontot* (BLF). Egységeik 1968–1975 között a BLF nevében összecsaptak az iráni fegyveres erőkkel. 1975-ben, amikor az iraki kormány megkötötte az iráni sahkal az algiri egyezményt, Teherán beszüntette az iraki kurdok, Bagdad az iráni beludzszok támogatását. Bagdadból a beludzsz nacionalisták szétszóródtak az Öböl országaiba. Iránban a sah megdöntéséig nem maradt szervezett politikai mozgalom. A BLF korlátozott nemzetközi támogatást kapott radikális arab forrásokból. A szeparatisták 1967-ben megalapították a *Beludzsz Diákszövetséget* (BSO).

A sah meggyőződése volt, hogy a beludzszok folytatólagos zavargásait a pakisztáni beludzsz területekről szítják. Geopolitikai rémálma volt, hogy Moszkva megszilárdítja befolyását Afganisztánban, és támogatja a beludzsz nacionalista mozgalmakat Pakisztánban, illetve bátorítja az iráni beludzszokat, hogy független beludzsz állam révén kijusson az Indiai-óceánhoz.⁸⁶ A sah csak úgy lehetett biztos benne, hogy saját beludzsz problémája nem válik kezelhetetlenné, ha kihasználja a Banglades függetlenné válását követően megrendült pakisztáni állam gyengeségét. Nyomására Bhutto 1973-ban feloszlatta a beludzsz tartományi kormányt és kegyetlenül leverte a beludzsz felkelést.

Az 1970-es évek végére a tartomány némiképp integrálódott az ország többi részébe. Létrejött az első aszfaltozott úthálózat, egyetem létesült, ám Beludzsisztán még mindig a legelmaradottabb tartomány volt. Míg 1975-ben Teheránban az írástudók aránya 62%-volt, Szisztán-Beludzsisztánban nem érte el a 26%-ot sem. Hosszenibor szerint ez szándékos volt. A tartományi közigazgatásban alig 5% volt a beludzszok aránya.⁸⁷ Noha ismert volt a tartomány gazdagsága, „a sah nem merte kiaknázni Beludzsisztán réz-, uránium- és egyéb ásványi kincseit attól tartva, hogy ez bátorítaná a beludzszok függetlenségi törekvéseit”.⁸⁸

A Pahlaví sahek alatt az iranizáció perzsásítást jelentett. Beludzsz nyelven nem volt oktatás, tiltottak voltak a beludzsz nyelvű kiadványok, a nyelvhasználat, sőt az állami ideológiai a beludzsz etnikum (és más nemzetiségek) létét is tagadta.⁸⁹ Kultúrájukat a perzsa kultúra helyi (mahalli) vagy törzsi (asáíri) változatának tüntették fel.⁹⁰ Az asszimiláció és a pacifikáció mellett a kormánnyal való közvetítés céljából beludzsz törzsfőket neveztek ki.⁹¹

2008-tól Szisztán-Beludzsisztánban egy *Dzsundullah* nevű beludzsz szervezet tűnt fel, amely öngyilkos merényleteket követett el nagy jelentőségű iráni célpontok, főleg iszlám gárdisták ellen. Sikerült meggyilkolniuk a tartomány biztonsági főnökét, és maga Ahmadinezsád elnök is alig kerülte el végzetét. A mozgalmat és vezetőjét, Abdul Malik Rígt amerikai kapcsolatokkal vádolták. Rígt 2010 februárjában az iráni hatóságok egy légitörökön áthaladó repülő földre kényszerítésével tartóztatták le, és ugyanazon év nyarán kivégezték.

A beludzszok fellépése egy időbe esett a khúzsztáni, azerbajdzsáni és kurdisztáni megmozdulásokkal. Az iráni nemzetiségek betiltott pártjai

együttműködési tanácsot hoztak létre. Ha koordinálják akcióikat, képesek hatékonyan küzdeni az iráni állam átalakításáért, a föderalizmusért. Az amerikai kongresszusban igen komoly lobbikarolta fel ügyüket Dana Rorbacher, republikánus képviselő vezetésével.

Harc a pakisztáni autonómiáért

1958–1972 között Pakisztánban a katonai diktatúrák folyamatos jelenléte megakadályozta a Beludzsisztán-kérdés demokratikus megoldását, és ez regionális válságot eredményezett. Bhutto civil kormánya megígérte a beludzsis autonómiát, de a hadsereg elutasította az 1970-es, első pakisztáni közvetlen választások eredményét. A tiltakozási hullám az ország keleti részének elszakadásához vezetett.⁹²

A Valí Khán vezette *Nemzeti Avámi Párt* (NAP), melynek soraiban volt Attaullah Mangal, Akbar Bugtí, Séro Marrí és Bizendzso, a tartományi választásokon Beludzsisztán húsz képviselői helyéből nyolcat megszerzett, így 1972. március 6-án tartományi kormányt alakított.⁹³

Az 1973-as alkotmány parlamentáris, szövetségi struktúrát jelölt ki, ám az alkotmány ígéretei papíron maradtak. Már 1972 szeptemberében tetőpontra hágott a feszültség, amikor Iszlámábád azzal vádolta Valí Khánt és Attaullah Mangalt, a NAP vezetőit, hogy londoni látogatásuk során megállapodtak Mudzsíb Ur-Rahmán sejjkel, a Pakisztánból kivált új állam, Banglades vezetőjével, hogy négy autonóm állam konföderációjává teszik Pakisztánt, melyeket később Bangladeshez, Indiához és Afganisztánhoz csatlakoztatnak.⁹⁴

Az iráni sahot aggasztotta a pakisztáni beludzsis autonómia. 1973 elején meghívta Bizendzso beludzsisztáni tartományi kormányzót Teheránba, hogy biztosítékokat kapjon tőle, hogy nem avatkozik be Iráni-Beludzsisztánban, ám a NAP folytatta az iráni beludzsisok támogatását.⁹⁵

Bhutto elnök Bizendzso helyére egy másik törzsfőt, Akbar Bugtít nevezte ki, hogy szembeállítsa a Marrí és Mangal törzseket a Bugtí törzsszel, majd a Bugtí törzset a többi törzsszel.

1973. február 12-én Bhutto feloszlatta a tartományi kormányt, az alkotmányos rend megdöntésének kísérletével vádolva őket, miután az iszlámábádi iraki nagykövetségen nagy mennyiségű szovjet gyárműanyagot találtak, amit állítólag Iráni-Beludzsisztánnak szántak. A saht azt állította, hogy a pakisztáni beludzsis vezetők segítik az irakiak által támogatott *Beludzsisztáni Felszabadítási Front* (BLF) Iránban harcoló gerilláit. Bhutto elnök pedig Irakot és a Szovjetuniót Irán és Pakisztán elleni összeesküvéssel vádolta.⁹⁶ Az iraki kormány azt állította, hogy a fegyvereket kizárólag az iráni beludzsisoknak szánták,⁹⁷ míg a pakisztáni beludzsis vezetők szerint ez Bhutto elmélete volt, hogy ürügyet találjon a NAP-kormány feloszlására.⁹⁸ Bhutto ezt nagy va-

lósínúséggel iráni nyomásra tette.⁹⁹ Ekkor már a sah rendszere a Bhutto-kormány legjelentősebb gazdasági és pénzügyi támogatója volt.

Miután a NAP-kormányt eltávolították, Akbar Bugtí lett a tartomány főminisztere. Ebben az időszakban a beludzs nacionalisták ellentmondásos szerepét rótták fel.

Vezetőik bebörtönzése miatt a beludzok 1973 áprilisában Szaraván, Dzsalamán térségében, a Marrí és Bugtí törzsek *országában* ismét fegyvert fogtak. Bhutto azzal az ürüggyel vetette be a hadsereget, hogy a kalati kán segítségére siet a lázadó törzsekkel szemben.¹⁰⁰ A pakisztáni hatóságok azt állították, hogy csak három törzsfő, Akbar Bugtí, Khaír Bakhs Marrí és Attaullah Mangal támogatja a NAP-ot.¹⁰¹ A militáns beludzs diákok a *Beludzs Népi Felszabadítási Front* vezetésével, radikalizálódva, független Beludzisztánért szálltak síkra. Mintegy négyezer fős gerillasereggel rendelkeztek, akik rajtaütésszerűen támadták a hadsereg egységeit.

Bhutto még 1973 áprilisában Teheránba utazott, ahol a sah 200 millió dollár segílyt ígért neki, ha leveri a beludzs gerillákat.¹⁰² Továbbá 30 amerikai gyártmányú Huey Cobra harci helikoptert kapott Irántól, amelyek alkalmasnak bizonyultak a gyalogos beludzs gerillák üldözésére. A sah a határnál öt hadosztályt vont össze. 1973–1974-ben a háború magas intenzitással folytatódott. Százezer pakisztáni katona és mintegy 55 ezer beludzs gerilla vett részt benne a harcok különböző időszakában.¹⁰³ Bhutto 1977-ben beismerte, hogy a sah a segílyek beszüntetésével fenyegette.¹⁰⁴

1973. október 31-én Bugtí lemondott, miután a pakisztáni hadsereg kivonását és a NAP-kormány helyreállítását követelte. Ezt követően Bhutto Ahmed Jár Khánt, az utolsó kalati uralkodót tette meg tartományi főminiszternek. 1975-ben a Nemzeti Avámí Pártot betiltották.

A háború fordulópontját az 1974. szeptember 3-án kezdődő csamalangi csata jelentette, amelynek végső ütközetében az iráni sah csapatai döntő vereséget szenvedtek a pakisztáni hadsereg túlerejétől és harci helikoptereinek tűzerejétől. A BSO szerint a csamalangi csatában mintegy 17 ezer Marrí harcos vesztette életét.¹⁰⁵

A harcok 1977-ben csendesedtek el, miután Ziaul Haq tábornok katonai puccsal megdöntötte Zulfiqár Ali Bhutto néppárti kormányát. Azért, hogy véget vessen egy megnyerhetetlen háborúnak, Ziaul Haq tábornok visszavonta a beludzs területekről a hadsereget.¹⁰⁶ Több beludzs vezető nem fogadta el Zia elnök amnesztiáját és Afganisztánba távozott.

Szeparatista törekvések

Amikor 1973 áprilisában elkezdődött a felkelés, a beludzok még nem függetlenségért harcoltak, inkább területi autonómiáért szálltak síkra az újrastruk-

turált konföderális pakisztáni alkotmányos keretek között. Bizendzso 1975-ben még azt állította, hogy iszlámábádi kormányzó körök találták ki, hogy ők Nagy-Beludzsisztánért harcolnának.¹⁰⁷ De az 1973–1977 közötti háború elmélyítette a szakadékot az iszlámábádi központi kormány és a beludzszok között. 1977-re megerősödtek a szeparatista érzelmek. Bizendzso kormányzó a katonai hatalomátvétel előestéjén azt követelte, hogy az alkotmányba vegyék be a föderációt alkotó tartományok kiválási jogát.

1979. június 1-jén a beludzsz vezetők megalakították saját pártjukat, a *Pakisztáni Nemzeti Pártot*, amely a NAP-hoz hasonlóan föderalizmusért és teljes autonómiáért szállt síkra, ám Zia katonai diktatúrája hat hónapon belül betiltotta ezt.

Ami a beludzsz politikai pártok, mozgalmak fejlődéstörténetét illeti, az *Andzsuman*, a *Kalati Nemzetállami Párt*, az *Usztaman Gall* és a NAP után a beludzsz diákmozgalom, a BSO volt a legjelentősebb. Zia alatt tagjait likvidálták. A BSO már a nemzeti önrendelkezésért szállt síkra, beleértve a kiválási jogát is.¹⁰⁸

Zia tábornok a beludzsz kérdéssel kapcsolatosan mérsékeltebb megközelítést alkalmazott, mint Bhutto. A pastun és beludzsz nacionalizmust némi gazdasági fejlesztés ígéretével és az 1980-tól a térségbe áramló afgán menekültek befogadásával, valamint az iszlám fundamentalizmus támogatásával kívánta ellensúlyozni. Uralma alatt a beludzsz nacionalista mozgalom fragmentálódott, amihez az afganisztáni háború eseményei, a beözönlő afgán menekültek táborai, az iszlám radikálisok militáns tevékenysége járult. A *Dzsami'át-i Ulema-i Iszlám* (JUI) által működtetett deobandi madraszák ezrei alakultak a pakisztáni állam támogatásával,¹⁰⁹ amelyek harcosokat toboroztak az afganisztáni belharcok mudzsáhid szervezeteinek. Az 1990-es évek közepétől ezekből a madraszákban kerültek ki a tálibok vezetői és közkatónái, s ma is toboroznak harcosokat a tálib ügynek.

Az afgán kapcsolat

Az 1970-es években nem számoltak olyan forgatókönyvvvel, miszerint a kabuli kormány kezét nyújtana Pakisztánnak vagy Iránnak a beludzsz felkelések leverésében. A pastunok és beludzszok sorsközösségét hangsúlyozták.

1977-ben a beludzsz felkelés leverését követően még Daúd kormányzata fogadta be a felkelés vezetőit, Séro Marrít és fiát, Khaír Bakhs Marrít, Attaullah Mangalt és Bizendzсот. Utóbbi 1989-ben bekövetkezett haláláig, a többiek pedig 1991-ig élvezték a kabuli rezsim vendégszeretetét, beludzszisztáni emigráns kormány néven, míg harcosaik összetűztek a Beludzszisztánban is felállított menekülttáborokban szerveződő afgán mudzsáhidokkal és az arab nemzetközi brigádok harcosaival, akikből később az Al-Káida jött lét-

re. A legfontosabb emigráns Marrí volt, akit 12 ezer marrí harcos követett, Helmand és Kandahár térségében helyezkedtek el, és az afgán kormány katonai kiképzésben részesítette őket. Ők a Nadzsibullah rezsim bukását követően is Afganisztánban maradtak. 1991-ben az idősebb Marrí és Attaullah Mangal hazatértek Afganisztánból. Az ifjabb Marrí azonban a kandahári tartományban, harcosainak táborában maradt egészen 1997-ig, amikor a tálibok fogságából paradox módon Benazir Bhutto polgári kormányának utasítására a pakisztáni hadsereg C130-as repülője menekítette Quettába.¹¹⁰ Az ő fia, Ballács Marrí a 2005-ben kezdődött alacsony intenzitású beludz felkelés során, 2007 novemberében, harcban esett el.¹¹¹

Az 1980-as években kibontakozó afganisztáni véres konfliktus tönkretette az ottani beludzok társadalmi viszonyait is, akik tömegesen menekültek a szomszédos országokba. A nímrózi ellenállási front az afgán *Dzsamí-át-i Iszlámí* és a maoisták közös irányítása alatt állt.¹¹² 1987–1988-ban a kandahári szovjet szőnyegbombázások elől is tömegesen vonultak ki az országból, majd 1995–1996-ban nagy számban szivárogtak vissza a tálibok által ellenőrzött körzetekbe, különösen a kandahári tartomány déli részébe.¹¹³

Autonómiától a függetlenségig?

A Zia tábornok légi balesete utáni 1988-as választásokon a *Beludzsisztáni Nemzeti Szövetség* (BNA) győzött a tartományban. Benazir Bhutto első néppárti szövetségi kormánya alatt ennek a pártkoalíciónak a vezetője, Akbar Bugtí lett Beludzsisztán tartomány főminisztere.

Zia tábornok-elnök halálát követően, a demokráciához való visszatérés évtizedében figyelemre méltó stratégiai váltás volt a beludzs pártok politikájában, hogy országos pártokkal szövetkeztek. A beludzs vezetők képviselték magukat a két országos nagy pártban, a *Pakisztáni Néppártban* (PPP) és Naváz Saríf *Muzulmán Ligájában* (PML-N), amelyek, akár kormányon, akár ellenzékben, a demokratikus átmenetet vezették. Az 1988-as, 1990-es, 1993-as és 1997-es választásokra a beludzs nacionalistáknak nem sikerült egyesíteniük erőiket. A beludzok a *kontrollált demokrácia* időszakában még inkább elidegenedtek a központtól.¹¹⁴

A katonák állandó beavatkozásai – 1989-ben, 1993-ban és 1996-ban puccsal oszlatták fel a demokratikusan választott kormányokat, mielőtt azok kitöltötték volna kormányzati ciklusukat – az utolsó puccsban jutottak tetőpontra. 1999 októberében Musarraff tábornok puccsal váltotta fel Naváz Saríf miniszterelnököt. Mindezek ellenére az 1990-es évek demokratikus évtizede során a képviseleti intézmények miatt csökkentek az etnikai feszültségek. Ebben az időszakban a beludzs nacionalisták küzdelme áttevéődött a harcmezőkről a politikai küzdelem színterére. A központi és a tartományi törvényhozásban

fogalmazták meg követeléseiket, a tartományi autonómia megvalósításáért harcoltak.

Az 1990-es években Benazir Bhutto és Naváz Saríf központi kormányzatával a bevételek és a munkalehetőségek miatti viták még akkor sem torzultak fegyveres konfliktussá, amikor a miniszterelnökök megszegték a tartományi autonómiával kapcsolatos ígéreteiket, és feloszlatták a nacionalisták által vezetett parlamentet. A katonai diktatúra visszatérével azonban az etnikai feszültségek fellángolása, a politikai tárgyalások megszakadása Beludzsisztánban fegyveres konfliktussá transzformálódott.

1999. október 12-én Musarraff tábornok feloszlatta Naváz Saríf kormányát. 2000. augusztus 22-én decentralizációs tervet hirdetett meg, tartományokon átívelő 106 kisebb közigazgatási egységgel. A beludzs vezetők elutasították a tábornok-elnök devolúciós tervét, és tárgyalásokat követeltek a tartományi autonómiáról.

A beludzs nacionalisták nemzeti frontot alkottak *Pakisztán Elnyomott Nemzetiségeinek Mozgalma* (PONM) néven a muhádzsirok, szindhiek, szeráikiek, pastunok és beludzsok részvételével. Olyan konföderációt követeltek, amilyent az 1940-es Láhóri Határozat felvázolt, valamint új alkotmányt. A PONM a tartományok teljes körű autonómiájáért szállt síkra, és a tartományi határok – a tényleges etnikai viszonyoknak megfelelő – újrakijelölését követelte.

A beludzsok nem érték el sem a fegyveres erőkből, sem a közigazgatásban még gyér népességük arányát sem, márpedig az alkotmány a források és posztok lakosságárányos elosztását írja elő.¹¹⁵ Az 550 ezer fős pakisztáni hadseregnek csak 1,3%-a beludzs.¹¹⁶

A Musarraff diktatúra elmergesítette a beludzsok és a központ viszonyát. 2005-ben a beludzsok forrásai elosztásába való beleszólást, a katonai létesítmények telepítésének leállítását követelték, és tiltakoztak Gvadar kikötőjének kiépítése ellen. Akbar Bugtít szülőhelyére, Dera Bugtíba internálták, majd 2006. augusztus 26-án meggyilkolták. Khaír Bakhs Marrít bebörtönözték, Attaullah Mangal Londonba távozott. A küzdelem élére az új nemzedék olyan képviselői álltak, mint Akbar Bugtí unokája, Brahamdagh Bugtí, Harbijár Marrí és Allahnazar Balúcs. A beludzs pártok bojkottálták a 2008. március 18-i pakisztáni parlamenti választásokat, ám 2013-ban megmérettették magukat.

A szövetséges erők az afganisztáni hadműveletek zömét a beludzsisztáni Paszní, Dalbandín és Szanunglí légi bázisokról hajtották végre. Gvadar, Paszní, Turbat, Dzsazzak és Robraí katonai repülőterek mind közel vannak Iránhoz, és az Egyesült Államok szükség esetén felhasználhatja őket a perzsa állam elleni katonai akcióhoz. Kuvaiti segítséggel épült Port Qaszim kikötője a makráni tengerparton, a Dzsiváni-félszigeten az iráni határhoz közel stratégiai repülőtér és haditengerészeti kikötő létesült.

A tálibok, akiket Iszlámábád és most már Teherán is támogat, szintén Beludzsisztánban szerveződnek újjá. Ha Afganisztánban a nemzetközi erők kionását követően eluralkodik a káosz, Washington és szövetségesei Teheránra és Iszlámábádra nyomást gyakorlandó, felhasználhatják a beludzsnacionalistákat, akik ellenzik az iszlám szélsőségesek befolyásának erősödését.

Pakisztán három haditengerészeti bázisa közül Gvadar és Ormara a beludzsn tengerparton helyezkedik el. Gvadar kikötőjét 1958-ban adta vissza az ománi szultán Pakisztánnak.¹¹⁷ Fejlesztése a pakisztáni kikötői kapacitások széttelapítására törekvő politika integráns része, az indiai határhoz közeli Karacsí alternatívája.¹¹⁸ Az ország egyetlen mélytengeri kikötőjét óriási kapacitású raktárakkal és ipari létesítményekkel építették ki, ahol többnyire nem beludzsn alkalmazása révén a környék lakossága 70 ezerről 2 millióra növekedett.

A szövetségi kormányzat helyőrségeket létesített Quettában, Gvadarban, valamint Dera Bugtí és Szuí gázmezői között és Kohluban, a Marrí törzs *fővárosában*, ahol intenzív földkiszajátítások folynak. A 70 ezer szövetségi katonán kívül 35 ezer fős Frontier Constabulary (szövetségi rendőrségi) egység állomásozik 59 félkatonai táborban.¹¹⁹

Az iszlámábádi kormányzat az elhúzódó fegyveres felkelésre a beludzsn értelmiség fizikai likvidálásával, beludzsn közötti, beludzsn–pastun, beludzsn–brahui ellentétek indukálásával reagál, valamint hagyja, hogy iszlám szélsőségesek a quettai síita közösség elleni merényletekkel felekezeti zavargásokat keltsenek.

Konklúzió

Akbar Bugti 2006. augusztus 26-i meggyilkolását követően a beludzsn nacionalisták ifjú nemzedéke már nem Pakisztán állami keretein belül, hanem önálló beludzsn államban, Azad-Beludzsnisztánban gondolkodik.¹²⁰ Ennek során az alacsony intenzitású, de meg nem szűnő fegyveres konfliktus mellett immár elsősorban a jogi érvelést alkalmazza, a Beludzsnisztánnal kapcsolatos gyarmati és nemzetközi szerződéseket értelmezi.

Beludzsnisztán igen bonyolult geostratégiai játszmák színtere, amerikai–iráni, indiai–kínai és amerikai–kínai vetélkedés fedett akciói folynak területén. A beludzsn kérdés immár nem pakisztáni vagy iráni belviszály, jogi dimenziói miatt egyre inkább áttevődött nemzetközi fórumokra, szerepelt az amerikai Kongresszus napirendjén, és az ENSZ főtítkára munkacsoportot nevezett ki az eltűnt személyek ügyének kivizsgálására. 2014-ben a nemzetközi erők Afganisztánból törtnő kivonulása a térség dinamikáinak felgyorsulásához vezet. Pakisztán az ázsiai válságív törésvonalán helyezkedik el, dezintegrációs folyamatai olyan láncreakciót válthatnak ki, ami elsősorban Iránt

érinti. Mindez nem zárja ki egy beludzsz állam kialakulását akár fegyveres revolúció, akár politikai evolúció révén.¹²¹

Jegyzetek

- 1 HARRISON, Selig S.: Ethnicity and Political Stalemate in Pakistan, In: BANUAZIZI, Ali - WEINER, Myron (ed.): *The State, Religion and Ethnic Politics: Afghanistan, Iran, and Pakistan*, Syracuse University Press, Syracuse, 1986, 267–298. p., 297. p.
- 2 REDAELLI, Riccardo: *The Father's Bow. The Khanate of Kalāt and British India (19th–20th Century)*, Faenza, Il Maestrale, 1997, 47. p.
- 3 1934-től neve Irán.
- 4 HARRISON, Selig S.: *In Afghanistan's Shadow: Baluch Nationalism and Soviet Temptations*, Carnegie Endowment for International Peace, New York, 1981, 7. fejezet.
- 5 Pakisztán gázkészleteinek 36%-a itt található, kőolaj, kőszén, nemesfémek, lítium, uránium. Területe azoknak a vezetéknek a potenciális tranzitövezete, amely a türkménisztáni és az iráni földgázt Indiába szállítaná. Az energiaforrások kiaknázására a koncessziók kiadása szövetségi hatáskör. A csagai nukleáris kísérleti telep mellett itt található a pakisztáni űrkutató bázis. Kizárólag Beludzsisztánban vannak urániumbányák a pakisztáni hasadóanyag gyártáshoz, melyek lelőhelye geológiailag összefügg az afganisztáni Helmand tartományban felfedezett uránium-lelőhelyekkel. KATONA Magda: *Beludzsisztán a figyelem középpontjában*, MKI-tanulmányok, 2008/16, Magyar Külügyi Intézet, Budapest, 2008, 5–7. p. <<http://www.hiia.hu/pub/displ.asp?id=BPZKPE>> (letöltve: 2013. 05. 10.).
- 6 BIJARANI MARRI, Mir Khuda Bakhsh: *Searchlight on Baloches and Balochistan*, Royal Book Co., Karachi, 1985, 15–25. p.
- 7 PIKULIN, Mikhail Grigorevich: *Beludzhi*, Izdatelstvo vostochnoi literatury, Nauka, Moszkva, 1959, 29. p.
- 8 DASTI, M. Iszmáíl: Al-Balós: Táríkh va Kharadzsat-e Arabíja [A beludzszok: történelmük és Arábiába kivándorlásuk; arab nyelven], *Al-'Aín*, 1997, 35. p.
- 9 HARRISON, Selig S.: Continuing Trouble in Balochistan, *Washington Post*, February 9, 1980.
- 10 CIA Factbook, <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html>> (letöltve: 2013. 05. 10).
- 11 HAYAT, Kamila: Pakistan: Roots of the Balochistan Conflict Run Deep, *IRIN, UN Office of the Coordination of Humanitarian Affairs*, Islamabad, 2006. február 16., 12. p.
- 12 1998-as adat. Pakistan: the Forgotten Conflict in Balochistan, *Asia Briefing No.69*, International Crisis Group, Islamabad–Brussels, 22 October 2007, 6. p.
- 13 VAZIRI, Abdul Rasíd: Qabáíl av hagaví táríkhí pasz manzar [A (pastun) törzsek jelen történeti áttekintése; pastu nyelven], *Regional Studies / Szímaíz Mutáílát I.*, Kabul, 2005 autumn, 58–59. p.

- 14 Balochis of Pakistan: On the Margins of History, *Foreign Policy Centre*, London, December 2006, 75. p., <<http://fpc.org.uk/publications/BalochisofPakistan>> (letöltve: 2013. 05. 10.).
- 15 Milliós beludzs közösség lakik Karacsiban. A tengerparti egykori fejedelemségek beludzs lakossága már nem él törzsi kötelékekben, és együtt laknak nem beludzsokkal. KATONA Magda: A Nagy Játzma beludzs kártyája, *Új Honvédségi Szemle*, 2006/11., 34–47. p., 35. p.
- 16 D’Afgánisztán Kálanai [Afganisztán Évkönyv; pastu nyelven], Kabul, 1359 (1980), 12. p.
- 17 ORYWAL, Erwin: Periphery and Identity: Process of Detribalization among the Baluch of Afghanistan, In: TITUS, Paul (ed.): *Marginality and Modernity. Ethnicity and Change in Post-Colonial Baluchistan*, Oxford University Press, Karachi, 1996, 78–102. p., 79. p.
- 18 SIRÁNAI, Szajjíd Mohammad: *Balúcshá-je Afgánisztán* [Az afganisztáni beludzsok], Canberra, 1999, 17. p.; TITUS: *i.m.*, 79. p.
- 19 ROOMAN, Anvar: *The Brahuis of Quetta-Qalat Region*, Pakistan Historical Society, Karachi, 1960, 12. p.
- 20 *Mardomhá-je dzsahán dar arqám* [A világ népei számokban], Sahab, Tehran, 1375 (1996), 72–74. p.
- 21 MAHMÚDZAI, Músza: *Muqájesze-je Zebán-e Balúdzsí va Zebánhá-je Irán-e Bászán* [A beludzs nyelv és az ókori iráni nyelvek összehasonlítása; pastu nyelven], Kabul, 1357 (1978), 59. p.
- 22 A legnagyobb makráni törzsek: Raisáni, Zehrí, Naur, Mangal, Bizendzso. A nagyobb szulejmáni törzsek: Bugtí, Marrí, Lasarí, Dzsamáli.
- 23 DHAR, Maloy Krishna: *Balochistan – Crutches of History*, Delhi, 12 March, 2007, 39–41. p.
- 24 BELLEW, Henry: *From Indus to Tigris, a Narrative of Journey Through the Countries of Balochistan, Arabistan, Khorasan and Iran*, Cambridge University Press, Cambridge, 1992, 16–17. p.
- 25 SZISZTÁNI, I. Afsar: *Balúcsisztán va tamaddon-e díní-je án* [Beludzsisztán vallási civilizációja, perzsa nyelven], Tehran, 1371 (1993), 369. p.; SCHOLZ, Fred: Tribal Structure and Religious Tolerance. Hindus in Pakistani Balochistan, In: TITUS: *i.m.*, 195–196. p.
- 26 ANSARI, Sarah F. D.: *Sufi Saints and State Power, The Pirs of Sind, 1843–1947*, Cambridge University Press, Cambridge, 1992, 16–17. p.
- 27 BIJARANI MARRI: *i.m.*, 78. p.
- 28 BOSWORTH, Clifford Edmond: *Sistan under the Arabs, from the Islamic Conquest to the Rise of the Saffarids*, Instituto Italiano per il Medio ed Estremo Oriente, Rome, 1968, 213. p.
- 29 BARTH, Fredrik: Ethnic Processes on the Pathan-Baloch Boundary, In: *Indo-Iranica*, Mélanges présente á G. Morgernstierne, Wiesbaden, 1964, 64–65. p.
- 30 GANKOVSKY, Yury Vladimirovich: *The People of Pakistan. An Ethnic History*, Nauka Publishing House, Moscow, 1977, 146. p.
- 31 RAM, Hittu – BAHADUR, Rai: *Tarikh.i Balúdzsisztán* [Beludzsisztán történelme; urdu nyelven], Nawal Kishore Press, Lahore, 1907, 17. p.
- 32 BALOCH, Inayatullah: Resistance and National Liberation in Balochi Poetry, *Paper presented at Balochi Symposium at the University of Uppsala on 17-20 th August 2000*, Uppsala, Sweden.

- ³³ AHMADZAI, Mir Naseer Khan idézi: *Tárikh-e Balúdzs va Balúdzsisztán* [A beludzsok és Beludzsisztán történelme; urdu nyelven], III. kötet, Beludzso Akadémia, Quetta, 1988, 532–533. p.
- ³⁴ MOCKLER, E.: Origin of the Baluch, *Journal of the Asiatic Society of Bengal*, Calcutta, 1895, 36. p.
- ³⁵ BALOCH, Inayatullah: *The Problem of „Greater Baluchistan“*. A study of Baluch nationalism, *Beitfrage zur Südasienforschung*, Hamburg Bd. 116, VIII., Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 1987, 19–23. p.; JANMAHMAD: *Essays on Baloch National Struggle in Pakistan: Emergence, dimensions, repercussions*, Gusha-i Adab, Quetta, 2012, 27. p.
- ³⁶ SWINDLER, N. B.: *The Political Structure of a Tribal Federation, the Brahui of Balochistan*, Ph.D. dissertation, Columbia University, New York, 1969, 47. p.
- ³⁷ AHMAD, Aijaz: The National Question in Baluchistan, In: AHMAD, Feroz (ed.): *Focus on Baluchistan and Pushtoon Question*, Karachi, 2008, 20. p.
- ³⁸ AHMAD, Syed Iqbal: *Balochistan: Its Strategic Importance*, Royal Book Company, Karachi, 1992, 70–85. p.
- ³⁹ Treaty Between the British Government and the Kalat State – 1876, In: MIR AHMAD: *i.m.*, 230–234. p.
- ⁴⁰ PEHRSON, Robert N.: The Social Organization of the Marri Baluch, *Viking Fund Publications in Anthropology* 43, Wenner-Gren Foundation for Anthropological Research, New York, 1966, 96. p.
- ⁴¹ AITCHISON, Charles Umpherston: *A Collection of Treaties, Agreements and Sanads Relating to India and Neighbouring Countries*, XI., XII., Calcutta, 1933, 89. p.
- ⁴² THOMSON, Thomas Henry: *Colonel Sir Robert Sandeman: His Life and Work on Our Indian Frontier*, Quetta, 1977, 89. p. (a London, 1895 kiadás utánnyomása).
- ⁴³ AITCHINSON: *i.m.*; COEN, T. C.: *The Indian Political Service. A Study in Indirect Rule*, Chatto and Windes and Allied Publishers, London, 1971, 119. p.
- ⁴⁴ GOLDSMID, Fred John – BLANDFORD, W. T. (ed.): *Eastern Persia: An Account of the Persian Boundary Commission 1870–72*, I-II., McMillan, London, 1876, 14. p.
- ⁴⁵ L. erről Sir Robert Sandeman Lord Curzonhoz írt levelében 1891. november 22-én és 1892. január 12-én. Idézi: FARIDI, Núr Ahmed: *Balúdzs qaum aw úszkí tárikh* [A beludzso nép és jelenkori történelme; urdu nyelven], Multan, 1968, 69. p.
- ⁴⁶ DHAR: *i.m.*, 47. p.
- ⁴⁷ DASHIL, Naseer Dr.: *A Brief History of Balochistan*, April 27, 2004, <<http://www.balochunity.org/history/110/>> (letöltve: 2013. 05. 11.).
- ⁴⁸ SZAFIR, Szahar: D’Naváb Akbar Khán Bugtí Vazsel av d’deí píkheí szijászi ‘aváqib [Naváb Akbar Khán Bugtí meggyilkolásának politikai következményei; pastu nyelven], *Regional Studies / Szímaíz Mutáliát* No. 2. (2006. nyár), Kabul, 5–26. p., 7. p.
- ⁴⁹ ROY, Baren: Balochistan and the Partition of India. The Forgotten Story, Occasional Paper, *South Asian Centre for Strategic Studies*, New Delhi, 1998, 66. p.
- ⁵⁰ COTTAM, Richard W.: *Nationalism in Iran*, University of Pittsburgh, Pittsburgh, 1979, 102–117. p.
- ⁵¹ Vezetői a kalati uralkodódinasztiából Ahmad Jár Khán kalati uralkodó és utóda, Agha Abdul Karím, a Magszí, Nausírvání és Bugti törzsek vezetői, a középosztályból

Abdul Azíz Kurd, Gul Khán Naszír és Ghausz Bakhs Bizendzso, Husszein Anqa, Naszím Talví és Karím Sorís voltak.

- ⁵² JANMAHMAD: *i.m.*, 168. p.
- ⁵³ ALAM, Asadollah: *The Shah and I. The Confidential Diary of Iran's Royal Court (1969-1977)*, London, 1991; BALOCH, Inayatullah: Mir Mohammad Yusuf Ali Khan Magasi, *Monthly Azad Baluchistan*, London, December 1984, 4. p.
- ⁵⁴ DEHWAR, M. M. S.: *Contemporary History of Balochistan*, Third World Publications, Lahore, 1994, 240. p.
- ⁵⁵ AHMAD, Aijaz: The National Question in Baluchistn, *Pakistan Forum*, May–June 1973, 23. p.
- ⁵⁶ BIJARANI MARRI, Mir Khuda Bux: *The Baluchis through Centuries. History versus Legend*, Quetta, 1965, 32. p.
- ⁵⁷ MARRI, Munír Ahmad: *Baludzsisztán. Szijászi kasmakas* [Beludzsisztán. Politikai huza-vona], Gusha-i Adab, Quetta, 1989, 86. p.
- ⁵⁸ BALUCH, Mir Ahmad Yar: *Inside Baluchistan: Political Autobiography of Khan-e Azam*, second Impression, Royal Book Co., Karachi, 2009, 265. p.
- ⁵⁹ CHUNDRIGAR, I. I.: *Memorandum to Viceroy*, 1946, idézi: BALOCH, Inayatullah: The Baluch Question in Pakistan and the Right of Self Determination, In: LALLEMENT, Zingel (ed.): *Pakistan in the 80s*, Lahore, 1985, 35. p.
- ⁶⁰ BRESEEG, Taj Mohammad: *Baloch Nationalism: its Origin and Development*, Royal Book Co., Karachi, 2004, 72–78. p.
- ⁶¹ BALUCH: *The Problem...*, 171–172. p.
- ⁶² IOR.LVP&S/13/1947.
- ⁶³ Independence of Kalat, India Office Record, 1948, idézi: NASZÍR, Gul Khán: *Tárikh-e Baludzsisztán* [Beludzsisztán történelme], Gusha-i Adab, Quetta, 2007, II. kötet, 487. p.
- ⁶⁴ BALUCH: *The Problem...*, 352. p.
- ⁶⁵ Declaration of Government of Kalat, Balochistan Press, Quetta, 1947, 5–6. p., idézi: BALOCH, Inayatullah: *Baloch Qaumi Tehrik Men Qalat State National Party Ke Kerdar* [A Qalat State National Party helye a beludzsnemzeti mozgalomban, urdu nyelven], Gusha-i Adab, Quetta, 5. p.
- ⁶⁶ DEHWAR: *i.m.*, 1994, 30–31. p.
- ⁶⁷ OPR.L/P&S/13/1947.
- ⁶⁸ Akbar Khán pakisztáni tábornok a Dawn 1960. augusztus 14-én közzétett visszaemlékezésében azt írja, pakisztáni terv volt a felkelés kiprovokálása Dzsinnat tudtával és jóváhagyásával, hogy legyen ürügye a pakisztáni hadseregnek Kalat megszállására.
- ⁶⁹ BALUCH: *Inside Baluchistan...*, 44. p.
- ⁷⁰ RUMSEY, J. P.: Some Notes on Leadership in Marri Baloch Society, *Anthropology Tomorrow*, University of Chicago No. 5., 1957, 122–126. p.
- ⁷¹ TITUS, Paul: Routes to Ethnicity: Roads, Buses and Differential Ethnic Relations in Pakistani Balochistan, In: UÓ. (ed.): *Marginality and Modernity...*, 1997, 273. p.
- ⁷² AHMED, Feroz: *Ethnicity and Politics in Pakistan. The Baluch Case*, Oxford University Press, Karachi, 1998, 15. p.; HUTCHINSON, John – SMITH, Anthony D.: *Ethnicity*, Oxford University Press, New York, 1996, 299. p.

- ⁷³ ANQA, Mohammad Husszein: *Inqilabi Balúdzs Táríkh 2600 B.C. ta 1951* [A beludzsook forradalmi történelme ie. 2600-tól 1951-ig], Guhsa-i Adab, Quett, 1974, 42. p.
- ⁷⁴ WILCOX, Wayne A.: *Pakistan. The Consolidation of a Nation*, Columbia University Press, New York, 1963, 75–81. p.
- ⁷⁵ PHADNIS, Urmila: Ethnic Movements in Pakistan, In: NAYAK, Pandav (ed.): *Pakistan: Society and Politics*, South Asian Studies, New Delhi, 1984, 19. p.
- ⁷⁶ AHMED: *Ethnicity...*, 16. p.
- ⁷⁷ BALOCH: *The Baluch Question...*, 202. p.
- ⁷⁸ Uo.
- ⁷⁹ A legnagyobb törzsek: Rigí, Járahmadzaí, Naruí, Gorgeí, Iszmáílzaí, Mír Baludzsaí és Gamsadzaí. Két törzset Reza Sah átneveztetett, a Járahmadzaí törzs mai neve Sáhnavází, az Iszmáílzaí törzset pedig az 1930-as évektől Sábhakhsnak hívják. (PIKULIN: *Beludzhi...*, 32. p.).
- ⁸⁰ DZSAHÁNBÁNI, Amanullah: *Szargozast-e Baljcsisztán va marzhá-je án* [Beludzsisztán története és határai; perzsa nyelven], Tehran, 1959, 36. p.
- ⁸¹ FARROKH, Szajjíd Mahdí: *Táríkh-e Szijászi-je Afghánisztán* [Afganisztán politikátörténete; dari nyelven], Kabul, 1356 (1977), 45. p.
- ⁸² HARRISON: *In Afghanistan's Shadow...*, 12. p.
- ⁸³ SALZMAN, Philip C.: National Integration of the Tribes in Modern Iran, *Middle East Journal*, Vol. 25, No. 3, Summer, 1971, 325–336. p., 332–333. p.
- ⁸⁴ DZSAHÁNBÁNI Amanullah: *Ameliját-e Qusún dar Belúcsisztán* [Hadműveletek Beludzsisztánban; perzsa nyelven], Tehran, 1960, 70. p.
- ⁸⁵ HARRISON: *In Afghanistan's Shadow...*, 104. p.
- ⁸⁶ ALAM: *i.m.*, 216. p.
- ⁸⁷ HOSSEINBOR, Mohammad Hassan: *Iran and Its Nationalities: The Case of Baluch Nationalism*, American University, Beirut, 1984, 153. p.
- ⁸⁸ HARRISON: *In Afghanistan's Shadow...*, 174. p.
- ⁸⁹ NABY, Eden: The Iranian Frontier Nationalities: The Kurds, the Assyrians, the Baluch and the Turkmens, In: MCCAGG, William jr. – SILVER, Brian (ed.): *Soviet Asian Ethnic Frontiers*, Pergamon, New York, 1979, 83–114. p.
- ⁹⁰ SZADR, Zia: *Kaszrat-e Qaumi va Huvijat-e Milli-je Irániján* [Multietnicitás és az irániak nemzeti identitása; perzsa nyelven], Andisa-i Nou, Tehran, 1377 (1998), 62. p.
- ⁹¹ HARRISON, Selig S.: Nightmare in Baluchistan, *Foreign Policy*, 32, Fall 1978, 136–160. p., 155–156. p.
- ⁹² AHMED, Feroz: Ethnicity, Class and State in Pakistan, *Economic and Political Weekly*, 23. November 1996.
- ⁹³ BALOCH, Inayatullah: Nationality problems and political Parties in Pakistan: The National Awami Party and Its Successor, In: BERKEMER, Georg – FRASCH, Tilman – KULKE, Hermann – LUTT, Jürgen (ed.), *Explorations of History of South Asia*, New Delhi, 2001, 199. p.
- ⁹⁴ AWAN, A. B: *Baluchistan: Historical and Political Processes*, New Century Publishers, London, 1985, 267. p.

- ⁹⁵ FARDÚSZI, Husszein: *Zuhúr va szuqút-e szaltanat-e Pahlaoí* [A Pahlaví-dinasztia tündöklése és bukása; persza nyelven], I. kötet, Intisar-at-e I'tilaat, Tehran, 1370 (1991), 547. p.
- ⁹⁶ White paper..., 39. p.
- ⁹⁷ HARRISON: *In Afghanistan's Shadow...*, 35. p.
- ⁹⁸ DEHWAR: *i.m.*, 399. p.
- ⁹⁹ WIRSING, Robert: The Baluchis and Pathans, *The Minority Rights Group Report*, No. 48. July 1987, 11. p.
- ¹⁰⁰ ZIRING, Lawrence: *Pakistan. The Enigma of Political Development*, Wim Dawson and Sons Ltd., Colorado, 1980, 164. p.
- ¹⁰¹ BALOCH, Manzoor Ahmad: *Balochistan and Political Parties*, 3–21. p.
- ¹⁰² SIDDIQI, Farhan Hanif: *The Politics of Ethnicity in Pakistan. The Baloch, Sindhi and Mohajir Ethnic Movements*, Routledge, London, 2012, 17. p.
- ¹⁰³ HARRISON: *Nightmare...*
- ¹⁰⁴ HARRISON: *In Afghanistan's Shadow...*, 97. p.
- ¹⁰⁵ *White Paper of the Performance of the Bhutto Regime. Misuse of the Instruments of State Power*, Vol. 3, Annex 1, Government of Pakistan, Islamabad, 1979.
- ¹⁰⁶ SAYEED, Khalid B.: *Politics in Pakistan. The Nature and Direction of Change*, Praeger, New York, 1980, 37. p.
- ¹⁰⁷ BRESEEG, Taj M: Den baluchiska rorelsen: Separatism or Integration, *Upsala University Yearbook*, 2007, 50–53. p.
- ¹⁰⁸ JANMAHMAD: *i.m.*, 214. p.
- ¹⁰⁹ HUSSAIN, Mushahid: *Pakistan's Politics. The Zia Years*, Progressive Publishers, Lahore, 1990, 89. p.
- ¹¹⁰ Mír Ballács Marrí információja a szerzőnek.
- ¹¹¹ Pakistan: The Worsening Conflict in Balochistan, *Crisis Group Asia Report* 119, September 14, 2006, 26. p. Az International Crisis Group szerint az 1970-es években megfogalmazott hasonló vádak nem bizonyultak megalapozottnak. Ez mutatja, hogy mind az EU, mind az Egyesült Államok elemző köreiből változik a beludzs felkelés megítélése.
- ¹¹² MESZBÁHZÁDE, Szajjíd Mohammad Báqir: *Ágház va fardzsám-e dzsombeshá-je szijászi dar Afghánisztán* [A politikai mozgalmak kezdete és kibontakozása Afganisztánban], Sah Mohammad Raisz, Kabul, 1384 (2005), 276. p.
- ¹¹³ MARWAT, Fazal Ur-Rahim: Pakistan's Strategic Role in the Afghan Crisis, *Journal of Pakistan Study Centre*, University of Peshawar, Peshawar, Pakistan, 1993/27–28., 12–13. p.
- ¹¹⁴ BUZDAR, Nek: Social Organization, Resource Use and Economic Development in Balochistan, *Balochi Labzank*, Hub, March–April 2000, 76. p.
- ¹¹⁵ HARRISON: *Ethnicity and Political Stalemate in Pakistan...*, 281–282. p.
- ¹¹⁶ LAIF, Muhammad Ijaz – HAMZA, Muhammad Amir: Ethnic Nationalism in Pakistan: A Case Study of Baloch Nationalism during Musharraf Regime, *Pakistan Vision*, Vol. 10. No. 1. 49–81. p., <<http://pu.edu.pk/images/journal/studies/PDF-FILES/Artical%20-%204.pdf>> (letöltve: 2013. 05. 10.).

- ¹¹⁷ EMBREE, Ainslie T. (ed.): *Pakistan's Western Borderlands: The Transformation of a Political Order*, Vikas Publishing House, New Delhi, 1977, 189. p.
- ¹¹⁸ MAJEED, Abdul: The Truth about Gwadar, *The News International*, Karachi, July 31, 2006.
- ¹¹⁹ HARRISON, Selig S.: Pakistan's Baluch Insurgency, *Le Monde diplomatique*, October 2006, 17–18. p., <<http://mondediplo.com/2006/10/05baluchistan>> (letöltve: 2013. 05. 10).
- ¹²⁰ ANSARI, Masoud: The Battle for Baluchistan, *Newslines*, September 2006, 18–45. p., <<http://www.newslinemagazine.com/2006/09/the-battle-for-balochistan/>> (letöltve: 2013. 05. 10.).
- ¹²¹ Erről a kérdésről L. bővebben: KATONA Magda Nasrin: Etnikai konfliktusok lehetősége Afganisztánban, *Pro Minoritate*, 2012/Nyár, 113–133. p., főleg a 129–131. oldalon foglalkozik Ralph Peters térképének elemzésével.